

## SOG'LIQNI SAQLASHNI BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI

*Toshkent tibbiyot akademiyasi talabasi*

**Keldiyorova Feruza Mansur qizi**

**Annotatsiya:** *Zamonaviy iqtisodiy tizimning o'ziga xos xususiyati davlatning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga faol ta'siridir. Davlat tomonidan tartibga solishning eng muhim dastaklari umuman ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni va birinchi navbatda sog'liqni saqlashni prognozlash va rejalashtirishdir. Mazkur maqolada sog'liqni saqlashni boshqarishni bir nechta turlari va nazariy asoslari keltirib o'tilgan.*

**Kalit so'zlar:** *sog'liqni saqlash, boshqaruv tizimi, menejment, demografik va iqtisodiy vaziyat, optimallashtirish printsiplari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.*

### KIRISH

Zamonaviy sharoitda sog'liqni saqlashning eng muhim yo'nalishlaridan biri yangi boshqaruv tizimini shakllantirishdir. So'nggi yillarda "menejment" atamasi keng tarqaldi - zamonaviy ishlab chiqarishni oqilona boshqarish, uning yuqori samaradorligi va resurslardan optimal foydalanish. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, menejment qo'yilgan vazifalarni hal qilishda moddiy-texnikaviy, moliyaviy, insoniy va boshqa resurslardan samarali foydalanishga qaratilgan faoliyat turidir.

Menejment - bu turli xil tabiatdagi (biologik, ijtimoiy, axborot va boshqalar) tashkil etilgan tizimlarning funktsiyasi bo'lib, ularning o'ziga xos tuzilishini saqlashni, faoliyat rejimini saqlashni, maqsad va dasturlarini amalga oshirishni ta'minlaydi.

### ASOSIY QISM

Boshqaruv tizimi ikkita bo'g'inni o'z ichiga oladi: boshqaruvchi va boshqariladigan. Boshqaruvchilar odatda boshqaruv subyektlari, boshqariladiganlar esa boshqaruv obyektlari deb ataladi.

Shunday qilib, boshqaruv subyekti boshqaruv tizimidagi boshqaruv obyektiga maqsadli ta'sir ko'rsatadigan boshqaruv bo'g'ini, boshqaruv obyektiga esa boshqaruv sub'ektidan boshqaruv harakatini qabul qiladigan boshqaruv tizimining boshqariladigan bo'g'inidir.

Sog'liqni saqlash tashkilotini boshqarish - bu tashkilotning ichki muammolarini va o'zgaruvchan siyosiy, ijtimoiy, tibbiy, demografik va iqtisodiy vaziyatni doimiy ravishda hisobga olgan holda optimal echimlarni tanlashga asoslangan murakkab jarayon. Shuning uchun optimal nazorat qilish uchun nazoratning asosiy tamoyillariga tayanish kerak.

Maqsadlilik printsiplari. Menejmentda bu tamoyil ustunlik qiladi, chunki u boshqaruv jarayonining barcha tarkibiy qismlarini jamlaydi.

Har qanday natijaga erishishga qaratilgan har qanday harakatni boshlashdan oldin menejer (bosh shifokor, bo'lim boshlig'i, bosh hamshira va boshqalar) maqsad qo'yadi.

Tizimlar va individual sog'liqni saqlash tashkilotlarini boshqarishda quyidagi maqsadlar turlari ajratiladi:

- boshqaruv darajasiga qarab: strategik, taktik, operativ;
- hal etilayotgan vazifalarning tabiati bo'yicha: murakkab, oraliq, yakuniy;
- mazmuni bo'yicha: tibbiy-tashkiliy, moliyaviy-iqtisodiy, tibbiy-texnologik va boshqalar.

Maqsadni shakllantirish muayyan talablarga javob berishi kerak. U o'z vaqtida va zarur, real va erishish mumkin, aniq va boshqa maqsadlarga mos bo'lishi va miqdoriy yoki sifat jihatidan baholanishi kerak. Shunday qilib, menejmentning eng muhim tamoyillaridan biri juda qisqa va aniq shakllantirilishi mumkin: har bir harakat aniq va aniq maqsadga ega bo'lishi kerak.

Boshqaruv qarorlarini huquqiy himoya qilish tamoyili. Sog'liqni saqlash sohasidagi boshqaruv faoliyati, ayniqsa bozor iqtisodiyoti sharoitida doimo ma'lum bir xavf bilan bog'liq. Boshqaruv qarorlarini huquqiy himoya qilish printsiplari boshqaruv organi yoki alohida sog'liqni saqlash tashkiloti rahbaridan boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va amalga oshirish texnologiyasi bo'yicha bilim va qonunlarga rioya qilishni talab qiladi. Boshqaruv qarorini ishlab chiqish va amalga oshirish jarayonida qonunlarga rioya qilish nafaqat menejmentning huquqiy madaniyatining namoyon bo'lishi, balki ko'zlangan maqsadlarga erishishda muvaffaqiyatning ma'lum bir kafolati hisoblanadi.

Nazoratni optimallashtirish printsiplari. Boshqarish jarayonida har qanday boshqariladigan ob'ekt rivojlanadi va takomillashadi. Bu alohida tuzilmaviy elementlarning tartiblilikini oshiradi va butun tashkilot tuzilmasini optimallashtiradi. Sog'liqni saqlash sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, birinchi navbatda, mintaqaviy va munitsipal darajadagi sanoatni boshqarish tizimini va sog'liqni saqlash muassasalarining tashkiliy va funktsional tuzilmasini optimallashtirishga tegishli bo'lishi kerak. Bu tamoyil, eng avvalo, mamlakatimiz va alohida hududlarda sog'liqni saqlashni rivojlantirishning kompleks va maqsadli dasturlarini ishlab chiqish, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni qabul qilish orqali amalga oshirilmogda.

Boshqaruvni markazlashtirish va markazsizlashtirishda yetarlilik tamoyili. Hokimiyatni markazlashtirish va markazsizlashtirish mohiyatan o'zaro bog'liq bo'lgan ikkita jarayon bo'lib, hokimiyatning konsentratsiyasi va uni taqsimlash, markazlashgan boshqaruv va o'zini o'zi boshqarishni o'z ichiga oladi. Ular o'rtasida o'rnatilgan muvozanat juda dinamik va u yoki bu yo'nalishda buzilishi mumkin, lekin ko'pincha markazlashtirilgan hokimiyat foydasiga. Boshqaruv funktsiyasini markazlashtirish markazsizlashtirish bilan moslashuvchan tarzda uyg'unlashtirilishi va sog'liqni saqlashni boshqarish tizimining quyi bo'g'inlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi, ularning funktsional majburiyatlarini samarali bajarishiga imkon berishi kerak.

Boshqaruvni markazlashtirish global strategik muammolarni hal qilishda, shuningdek favqulodda vaziyatlarda (urushlar, tabiiy ofatlar, texnogen falokatlar, katta sanitariya yo'qotishlar bilan birga bo'lgan) shubhasiz afzalliklarga ega. Boshqaruvni

markazsizlashtirish ilgari yuqori darajadagi boshqaruv bo'linmalariga yuklangan yoki yuqori hokimiyat vakolatiga kiruvchi funktsiyalarni boshqaruvning quyi ierarxik darajalariga o'tkazish bilan tavsiflanadi. Ushbu boshqaruv shakli ijrochilarni keraksiz nazoratdan ozod qiladi, tashabbusni rag'batlantiradi va shaxsning imkoniyatlarini ochib beradi.

Vakolatlarni topshirish printsiplari. Ushbu tamoyilning nomi uning asosiy ma'nosini o'z ichiga oladi: rahbar tomonidan o'z funktsiyalarining bir qismini o'z bo'ysunuvchilarga ularning harakatlariga faol aralashmasdan o'tkazish. Natijada, menejer o'zini joriy ishlardan ozod qilish va o'zining intellektual va tashkiliy salohiyatini boshqarishning yanada murakkab darajasidagi muammolarni hal qilishga jamlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, ushbu tamoyilning hayotga tatbiq etilishi xodimlarning malakasini oshirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi, ularning mehnatini rag'batlantirish, tashabbuskorlik va mustaqillik namoyon bo'lishiga yordam beradi. Rahbar o'z o'rnini egallash uchun vorisi tayyorlayotgan taqdirda ham vakolatlarni topshirish tavsiya etiladi.

Ushbu tamoyilni amalga oshirishda qo'shimcha vakolatlar berilgan bo'ysunuvchilarning ishini nazorat qilishni tashkil etish kabi jihat ham mavjud: mayda nazorat hech narsa bermaydi va nazoratning etishmasligi vaziyatni boshqarib bo'lmaydigan qilib qo'yishi mumkin. Muammoni hal qilish menejerning o'z qo'l ostidagilar bilan aloqasining samarali shakllari, erkin ma'lumot almashish imkoniyati, ishonchli munosabatlarning mavjudligi va jamoada sog'lom psixologik iqlimdir.

#### **XULOSA**

Yuqoridagi tamoyillarga amal qilgan holda boshqaruvning ma'muriy-buyruqbozlikdan ijtimoiy-psixologik va iqtisodiy usullariga o'tish faqat evolyutsiya orqali mumkin. Biroq, birinchi navbatda, o'zgarishlar rahbarlarning o'zlarida bo'lishi kerak. Natijada, uning boshqaruv faoliyatida asosiy natijaga erishish - aholiga tibbiy yordamning mavjudligi va sifatini oshirishga qaratilgan yangi tipdagi rahbar-menejer shakllanishi kerak.

Muxtasar qilib aytganda, Sog'liqni saqlashni boshqarish va iqtisodiyotda strategik yo'nalish sifatida prognozlash va rejalashtirishdan foydalanish sog'liqni saqlashni isloh qilish konsepsiyasini ularni amalda qo'llashni oshirish bilan bog'lash imkonini beradi.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. Karimov Sh. I., Muhamediyarova R. G. va boshqa, O'zbekistonda sog'liqni saqlash. Muammo va istiqbollari, T., 1998; N a zirov F. G'., Ona va bolasalomatligi yo'lida, T., 2001.

2. M.B. Atoeva. Sog'liqni saqlash menejmenti va iqtisodiyoti fani o'quvslubiy majmuasi magistratura boqichining barcha mutaxassisliklari uchun (Ushbu ishchi dastur o'quv dasturi va o'quv reja asosida 5510700 –davolash ishi yo'nalishi bo'yicha tuzilgan va Buxoro davlat tibbiyot instituti markaziy uslubiy kengashida muhokama qilingan va tasdiqlangan)-Buxoro, 2019.-B.8 3. Sh.T.Iskandarova, N.M.Maxmudova. Jamoat salomatligi, sog'liqni saqlashni tashkillashtirish va boshqarish bo'yicha o'quv qo'llanma-T,2011.

4. <https://studfile.net/preview/11820415/page:4/>